

AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASININ
DÖVLƏT
STANDARTI

AZS XXX

Birinci nəşr
2024

Yaşıl kiçik və orta biznesin (KOB)
idarəetmə sistemləri

Management systems for green
small and medium enterprises
(SMEs)

İstinad nömrəsi
AZS XXX

Bu standart Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutunun icazəsi olmadan tam və ya hissə-hissə yenidən çap oluna, çoxaldıla və yayıla bilməz

Elçin İsaqzadə küç., 7-ci köndələn
Qaynar xətt: +994125149308
Email: office@azstand.gov.az

MÜQƏDDİMƏ

1. “ESDGoals” MMC tərəfindən **tərəfindən işlənilib hazırlanıb və təqdim edilib.**
2. “Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutunun” Publik Hüququ Şəxsin “_____”
2022-ci il tarixli _____ Qərarı ilə **təsdiq edilmişdir.**
3. **İlk dəfə tətbiq edilib.**
5. Dövlət standartında müəyyən edilən tələblərin beynəlxalq standartlara, norma, qayda və tövsiyələrə və digər dövlətlərin müvafiq mütərəqqi milli standartlarına, elm, texnika və texnologiyanın müasir nailiyyətlərinə əsaslanmasını müəyyən etmək məqsədilə ildə bir dəfədir.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	VI
Giriş	VII
1. Tətbiq sahəsi	11
2. Normativ istinadlar	11
3. Terminlər və təriflər	11
3.1 təşkilat və liderliklə bağlı terminlər	11
3.2 planlaşdırma ilə bağlı terminlər	13
3.3 dəstəkləmə və fəaliyyətlə bağlı terminlər	14
3.4 performansın qiymətləndirilməsi və yaxşılaşdırma ilə bağlı terminlər	15
4 təşkilatın konteksti	16
4.1 təşkilat və onun kontekstinin başa düşülməsi	16
4.2 maraqlı tərəflərin ehtiyac və gözləntilərinin başa düşülməsi	16
4.3 ətraf mühiti idarəetmə sisteminin tətbiq sahəsinin müəyyən edilməsi	16
4.4 yaşıl kob idarəetmə sistemi	17
4.5. Sistemlərin inteqrasiyası	17
5. Yaşıl idarəetmə strategiyaları və siyasətləri	17
5.1 yaşıl idarəetmə strategiyalarının inkişafı	17
5.2. Yaşıl kob idarəetmə siyasəti	18
5.3. Təşkilat struktur və rəhbərlik	18
6. Yaşıl planlama	18
6.1. Risklər və imkanların müəyyən edilməsi	18
6.2. Yaşıl maliyyə aspektləri	18
6.3. Uyğunluğun təmin edilməsi	19
6.4. Yaşıl bina dizaynı və təsisatı	19
6.5. İstismar və baxımda yaşıl yanaşmalar	19
6.6. Yaşıl biznesin dayanıqlılığı	19
7 resursların idarəedilməsi	20
7.1. Ekoloji təmiz xammal və materialların seçimi	20
7.2. Su idarəetməsi	20
7.3. Enerji idarəetməsi	20
7.4. Torpaq idarəetməsi	21
7.5. Yaşıl maliyyə idarəedilməsi	21
7.6. Dayanıqlı təchizat zəncirinin təşkili	21
8. Fəaliyyətlərin yaşıl təşkili	21
8.1. Yaşıl fəaliyyətlərin planlaşdırılması	21
8.2. Yaşıl istehsalat və xidmət prosesləri	22
8.3. Tullantı idarəedilməsi	22

9. Performans qiymətləndirilməsi.....	22
9.1. Hesabatlılıq.....	23
9.2. Yaşıl sertifikatlaşdırma və uyğunluq.....	23
10. Yaşıl kob idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsi	23
10.1. Yaşıl idarəetmə sistemlərinin davamlı inkişafı	23
10.2. Uyğunsuzluq və düzəldici fəaliyyətlər	24
10.3. Ekoloji innovasiyalar və texnoloji təkmilləşdirmə	24

ÖN SÖZ

GİRİŞ

0.1 Ümumi müddəalar

Ətraf mühit, cəmiyyət və iqtisadiyyat arasında balansla nail olunması gələcək nəsillərin ehtiyaclarının ödənilməsi imkanlarını azaltmamaq şərti ilə indiki nəslin ehtiyaclarının ödənilməsi üçün vacib hesab edilir. Dayanıqlı inkişafa bir məqsəd kimi ancaq dayanıqlılığın üç vacib aspekti arasında balans yaratmaqla nail olunur.

Dayanıqlı inkişaf, şəffaflıq və hesabatlılıqla bağlı cəmiyyətin gözləntiləri qanunvericiliyin sərtləşməsi, çirklənmənin ətraf mühitə getdikcə artan təsirlərinin, resurslardan qeyri-effektiv istifadə, tullantıların düzgün idarə edilməməsi, iqlim dəyişikliyi, ekosistemin deqradasiyası və biomüxtəlifliyin itirilməsi ilə yanaşı inkişaf etmişdir.

Bu, təşkilatları dayanıqlılığın ətraf mühit komponentlərinə töhfə vermək üçün düzünə iqtisadiyyatdan, dairəvi iqtisadiyyata keçidini və yaşıl KOB idarəetmə sistemini tətbiq etməklə ətraf mühitin idarə edilməsinə sistemli yanaşmanı tətbiq etməyə vadar etmişdir.

0.2 Yaşıl kiçik və orta biznesin (KOB) idarəetmə sisteminin məqsədi

Bu milli standartın məqsədi təşkilatları ətraf mühiti mühafizə etmələri və dəyişən ətraf mühit şəraitlərinə sosial-iqtisadi ehtiyaclarla balanslaşdırılmış şəkildə cavab vermələri üçün yanaşma ilə təmin etməkdir. Standart, təşkilata yaşıl biznesin idarəedilməsinə keçidi təmin etməklə, özünün ətraf mühiti idarəetmə sistemi üçün müəyyənləşdirdiyi, nəzərdə tutulan nəticələrə nail olmağa imkan verən tələbləri müəyyən edir.

Yaşıl kiçik və orta biznesin idarə edilməsinə sistemli yanaşma ali rəhbərliyi uzunmüddətli perspektivdə uğura nail olmağa və aşağıdakılar vasitəsilə dayanıqlı inkişafa töhfə verməyə imkan yaratmaq üçün informasiya ilə təmin edə bilər:

- arzuolunmaz ətraf mühit təsirlərinin qarşısının alınması və ya azaldılması yolu ilə ətraf mühitin mühafizəsi;

- ətraf mühit şəraitlərinin təşkilata göstərə biləcəyi potensial arzuolunmaz təsirin azaldılması;

- təşkilata uyğunluğun təmin edilməsi üzrə üzərinə götürdüyü öhdəliklərin yerinə yetirilməsində kömək edilməsi;

- ətraf mühit performansının artırılması;

- həyat dövrü konsepsiyasını tətbiq etməklə təşkilatın məhsul və xidmətlərinin layihələndirilməsi, istehsalı, paylanması, istehlakı və utilizasiyası (məhv edilməsi) metodlarının idarə olunması və ya onlara təsir edilməsi. Bu, həyat dövrünün hər hansı bir mərhələsində təsadüfi kənara çıxmadan yaranan ətraf mühit təsirlərinin qarşısını ala bilər;

- təşkilatın bazardakı mövqeyinin gücləndirilməsinə yönəlik ətraf mühit üzrə əsaslandırılmış alternativlərin tətbiqinin nəticəsi olan maliyyə və əməliyyat faydalarına nail olunması;

- müvafiq maraqlı tərəflərə ətraf mühitlə bağlı informasiyanın çatdırılması.

Bu milli standart KOB-ların yaşıl biznesin idarəedilməsinə keçidini könüllü təşviq etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur və təşkilatın qarşısına qoyulan qanunvericilik tələblərinin artırılması və ya dəyişdirilməsi kimi məsələləri özündə ehtiva etmir.

0.3 Uğur amilləri

Yaşıl KOB idarəetmə sisteminin uğurlu fəaliyyəti ali rəhbərlik başda olmaqla təşkilatın bütün səviyyə və bölmələrinin öhdəlikləri yerinə yetirib-yetirməməsindən asılıdır. Təşkilatlar

arzuolunmaz ətraf mühit təsirlərinin qarşısının alınması və ya azaldılması və arzuolunan ətraf mühit təsirlərinin, xüsusilə strateji və rəqabətlə bağlı təsirlərin gücləndirilməsi imkanlarından istifadə edə bilər. Ali rəhbərlik yaşıl KOB idarəetmə sistemini təşkilatın biznes proseslərinə, strateji istiqamətinə və qərar qəbulu prosesinə inteqrasiya etməklə, onları digər biznes prioritetlərə uyğunlaşdırmaqla və ətraf mühitin idarə edilməsini bütövlükdə təşkilatın idarəetmə sistemində daxil etməklə risk və imkanları effektiv bir şəkildə nəzərə ala bilər. Bu milli standartın uğurlu bir şəkildə tətbiqinin nümayiş etdirilməsi təşkilatda effektiv ətraf mühiti idarəetmə sisteminin mövcudluğuna dair maraqlı tərəflərdə əminliyin yaradılması üçün istifadə edilə bilər.

Lakin bu milli standartın tətbiqi özü-özlüyündə optimal ətraf mühit nəticələrinin əldə ediləcəyinə zəmanət vermir. Standartın ayrı-ayrı təşkilatlarda tətbiq səviyyəsi bu təşkilatların kontekstindən asılı olaraq fərqlənə bilər. İki ayrı-ayrı təşkilat oxşar fəaliyyətləri yerinə yetirdikləri halda uyğunluğun təmin edilməsi üzrə fərqli öhdəliklərə, ətraf mühit üzrə siyasətdə ifadə edilən fərqli məsuliyyətlərə, fərqli ətraf mühit texnologiyalarına və fərqli ətraf mühit üzrə performans məqsədlərinə malik olsalar da, hər ikisi bu milli standartın tələblərinə uyğun ola bilər.

Yaşıl KOB idarəetmə sisteminin detallılıq və mürəkkəblik dərəcəsi təşkilatın kontekstindən, ətraf mühiti idarəetmə sisteminin tətbiq sahəsindən, uyğunluğun təmin edilməsi üzrə üzərinə götürdüyü öhdəliklərdən, habelə ətraf mühit aspektləri və onlarla əlaqəli ətraf mühit təsirləri də daxil olmaqla, təşkilatın fəaliyyət, məhsul və xidmətlərinin xarakterindən asılı olaraq dəyişəcəkdir.

0.4 Planlaşdır - İcra et - Yoxla - Tədbir gör - PDCA modeli

Yaşıl KOB idarəetmə sisteminin əsaslandığı yanaşmanın təməlində Planlaşdır-İcra et-Yoxla-Tədbir gör (PDCA) konsepsiyası dayanır. Çünki, bu standart yüksək səviyyəli struktura əsaslanan beynəlxalq standartlara istinad etdiyi üçün konsepsiya yanaşmasının eyniliyi zəruridir. PDCA modeli davamlı yaxşılaşdırmaya nail olmaq üçün təşkilatlar tərəfindən tətbiq edilən dövrü prosesi təmin edir. O, həm yaşıl KOB idarəetmə sistemində və istinad etdiyi idarəetmə sistemlərinə, həm də onun ayrı-ayrı elementlərinə tətbiq edilə bilər. Onu qısa şəkildə aşağıdakı kimi təsvir etmək olar:

Planlaşdır: təşkilatın yaşıl KOB üzrə siyasətinə uyğun olan nəticələrin əldə edilməsi üçün zəruri ətraf mühit məqsəd və proseslərinin işlənilməsi.

İcra et: prosesin planlaşdırıldığı kimi həyata keçirilməsi.

Yoxla: öhdəliklər, ətraf mühit üzrə məqsədlər və əməliyyat meyarları da daxil olmaqla, yaşıl KOB üzrə siyasətin reallaşdırılması baxımından proseslərin monitorinqi və ölçülməsi, nəticələr haqqında hesabatın təqdim olunması.

Tədbir gör: davamlı yaxşılaşdırma üçün tədbirlərin görülməsi.

0.5 Bu milli standartın tərkibi

Bu milli standart idarəetmə sistemi standartları üzrə ISO-nun tələblərinə nisbətən uyğunlaşdırılmışdır. Bu tələblər idarəetmə sistemi üzrə bir neçə ISO standartını tətbiq edən istifadəçilərin rahatlığını təmin etmək məqsədilə yüksək səviyyəli struktur və əsas təriflər ilə yanaşı ümumi terminləri özündə ehtiva edir.

Bu milli standart ətraf mühit idarəetmə, enerji və ya maliyyə idarəetməsi kimi digər idarəetmə sistemlərinə xas olan tələbləri nisbətən özündə ehtiva edir. Bununla yanaşı bu milli standart təşkilata yaşıl KOB idarəetmə sistemini digər idarəetmə sistemlərinin tələblərinə inteqrasiya etmək üçün ümumi yanaşma və risk əsaslı düşüncəni tətbiq etməyə imkan verir. Bu milli standart uyğunluğun qiymətləndirilməsində istifadə olunan tələbləri özündə ehtiva edir. Bu milli standartın tələblərinə uyğunluğu nümayiş etdirmək istəyən hər hansı bir təşkilat bunu aşağıdakılar vasitəsilə edə bilər:

- özünüqiymətləndirmə və bəyanetmə, və ya
- müştərilər kimi təşkilatın fəaliyyətində maraqlı olanlar tərəfindən onun uyğunluğunun təsdiqlənməsi və ya
- özünü bəyan etmənin təşkilat xaricindəki bir qurum tərəfindən təsdiqlənməsi və ya

- yaşıl KOB idarəetmə sisteminin xarici qurum tərəfindən sertifikatlaşdırılması və ya qeydiyyatının aparılması.

"QEYD" adı altında verilən informasiya sənədin başa düşülməsi və ya istifadəsinə kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

3-cü maddədəki "Qeydlər" terminoloji verilənlər və termindən istifadə şərtləri barədə əlavə informasiya ilə təmin edir.

Yaşıl kiçik və orta biznesin (KOB) idarəetmə sistemləri

AZS XXX

**Management systems for green
small and medium enterprises
(SMEs)**

Tətbiq edilmə tarixi _____

1. Tətbiq sahəsi

Bu milli standart təşkilatın öz ətraf mühit performansını artırması və yaşıl KOB obyektinə çevrilməsi üçün tətbiq edə biləcəyi yaşıl KOB idarəetmə sistemində tələblər müəyyən edir. Bu milli standart davamlılığın ətraf mühit komponentinə töhfə verəcək, ətraf mühit üzrə öhdəlikləri sistemli bir şəkildə idarə etmək istəyən təşkilatların istifadəsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bu milli standart təşkilatın yaşıl KOB idarəetmə sisteminin, ətraf mühit, təşkilatın özü və digər maraqlı tərəflər üçün dəyər kəsb edən, nəzərdə tutulan nəticələrinə nail olmasına kömək edir. Təşkilatın ətraf mühit üzrə siyasətinə uyğun olaraq, yaşıl KOB idarəetmə sisteminin nəzərdə tutulan nəticələri aşağıdakıları özündə ehtiva edir:

- ətraf mühit performansının artırılması;
- uyğunluğun təmin edilməsi üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsi;
- ətraf mühit üzrə məqsədlərə nail olunması;
- yaşıl biznes idarəedilməsinin təşviqi.

Bu milli standart ölçüsündən, növündən və xarakterindən asılı olmayaraq istənilən təşkilat tərəfindən tətbiq oluna bilər və həyat dövrü konsepsiyası nəzərə alınmaqla təşkilatın idarə və təsir edə biləcəyini müəyyənləşdirdiyi fəaliyyət, məhsul və xidmətlərinin ətraf mühit aspektlərinə tətbiq olunur. Bu milli standart ətraf mühit performansı və yaşıl biznesin idarəedilməsi ilə bağlı konkret meyarlar müəyyən etmir.

Bu milli standart yaşıl KOB idarəetməsinin sistemli şəkildə yaxşılaşdırılması üçün tam və ya qismən tətbiq edilə bilər. Lakin, bu milli standarta uyğunluğa dair bəyanat adətən, standartın bütün tələblərinin təşkilat tərəfindən yaşıl KOB idarəetmə sistemində daxil edilməyənədək və istisnasız olaraq yerinə yetirilməyənədək qəbul edilmir.

2. Normativ istinadlar

İSO 14001:2015 (həmçinin İSO 14000 ailəsi), və İSO 50001:2018 standartları əsasında formalaşdırılmışdır.

3. Terminlər və təriflər

Bu sənədin məqsədləri üçün aşağıdakı termin və təriflərdən istifadə edilir.

3.1 Təşkilat və liderliklə bağlı terminlər

3.1.1 idarəetmə sistemi (management system)

təşkilatın (3.1.4) proses (3.3.5), siyasət və məqsədlərinin (3.2.5) işlənilməsi və bu məqsədlərə nail olmaq üçün bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqə və ya təsirdə olan elementlərin məcmusu

Qeyd 1: İdarəetmə sistemi bir və ya bir neçə fəaliyyət sahəsinə (məsələn, keyfiyyət, ətraf mühit, peşə sağlamlığı və əməyin təhlükəsizliyi, enerji, maliyyə idarəetməsi) aid ola bilər.

Qeyd 2: Sistemin elementlərinə təşkilatın strukturu, vəzifə və öhdəliklər, planlaşdırma və fəaliyyət, performansın qiymətləndirilməsi və yaxşılaşdırma daxildir.

Qeyd 3: İdarəetmə sisteminin tətbiq sahəsi bütün təşkilatı, onun spesifik və müəyyən edilmiş funksiyalarını, onun spesifik və müəyyən edilmiş bölmələrini və təşkilatlar qrupunda bir və ya bir neçə funksiyanı əhatə edə bilər.

3.1.2 Yaşıl biznes idarəetmə sistemi (green business management system)

idarəetmə sisteminin (3.1.1), ətraf mühit və yaşıl maliyyə aspektlərinin idarə edilməsində, uyğunluğun təmin edilməsi üzrə öhdəliklərin (3.2.9) yerinə yetirilməsində istifadə edilən və risk və imkanları (3.2.11) nəzərə alan bir hissəsi

3.1.3 Yaşıl biznes üzrə siyasət (green business policy)

təşkilatın (3.1.4) ətraf mühit performansı (3.4.11) ilə əlaqəli olan və onun ali rəhbərliyi (3.1.5) tərəfindən rəsmi qaydada bəyan edilən təşkilatın niyyət və istiqaməti

3.1.4 Təşkilat (organization)

məqsədlərinə (3.25) nail olmaq üçün funksiyalar və onlarla bağlı məsuliyyət, səlahiyyət və əlaqələrə malik şəxs və ya bir qrup insan

Qeyd 1: Təşkilat anlayışı fərdi sahibkar, şirkət, korporasiya, firma, müəssisə, hakimiyyət orqanı, ortaqlıq, xeyriyyə cəmiyyəti və ya institut, hüquqi şəxs və ya qeyri-hüquqi şəxs, dövlət və ya özəl qurum, onların bir hissəsi və ya kombinasiyasını özündə ehtiva edir, lakin təkcə bunlarla məhdudlaşmır.

3.1.5 Ali rəhbərlik (top management)

təşkilatda (3.1.4) rəhbərliyi və idarəetməni ən yuxarı səviyyədə həyata keçirən şəxs və ya bir qrup insan Qeyd 1: Ali rəhbərlik təşkilat daxilində səlahiyyət vermək və resurslarla təmin etmək hüququna malikdir.

Qeyd 2: Əgər idarəetmə sisteminin (3.1.1) tətbiq sahəsi təşkilatın ancaq bir hissəsini əhatə edərsə, o halda ali rəhbərlik kimi təşkilatın həmin hissəsində rəhbərliyi və idarəetməni həyata keçirən şəxs (şəxslər) nəzərdə tutulur.

3.1.6 Maraqlı tərəf (interested party)

fəaliyyətin həyata keçirilməsinə və ya qərarların qəbuluna təsir edə bilən, onların təsirinə məruz qala biləcəyini düşünən şəxs və ya təşkilat (3.1.4)

Misal - Müştərilər, icmalar, təchizatçılar, tənzimləyici orqanlar, qeyri-hökumət təşkilatları, investorlar və işçilər.

Qeyd 1: "Onların təsirinə məruz qala biləcəyini düşünən" ifadəsi təşkilatın bu fikirlə bağlı məlumatlı olduğunu göstərir.

3.1.7 Yaşıl yuma (greenwashing)

məhsulun, aktivin və fəaliyyətin ekoloji və ya dayanıqlılıq atributları ilə bağlı maliyyə və qeyri-maliyyə əhəmiyyətliliyin qiymətləndirilməsinə təsir göstərə bilən, qəsdən və ya təsadüfən yalan və ya yanlış məlumat

3.1.8 Yaşıl maliyyə (green finance)

Ətraf mühitə daha az mənfi təsirlərlə nəticələnən, ekoloji risklərin azaldılması ilə nəticələnən və ya ətraf mühit və ətraf mühitlə bağlı sosial fəaliyyəti yaxşılaşdırmaq üçün imkanlar yaradan layihələri, aktivləri və fəaliyyətləri dəstəkləyən maliyyə aləti, məhsul və ya xidmət

Giriş üçün qeyd 1: Dövlət, özəl, dövlət-özəl və ya vətəndaş cəmiyyəti agentləri nümunələrinin tam olmayan siyahısına aşağıdakılar daxil ola bilər: investorlar, vençur kapitalistləri, özəl səhm biznesləri, banklar, hökumətlər, beynəlxalq təşkilatlar, qeyri-hökumət təşkilatları (QHT-lər), aktivləri idarə edən şirkətlər, pensiya fondları, suveren fondlar və s.

3.2 Planlaşdırma ilə bağlı terminlər

3.2.1 Ətraf mühit (environment)

hava, su, torpaq, təbii resurslar, flora, fauna, insanlar və onlar arasındakı qarşılıqlı əlaqə də daxil olmaqla, təşkilatın (3.1.4) fəaliyyət göstərdiyi mühit

Qeyd 1: Mühit anlayışı təşkilatdaxili səviyyədən tutmuş yerli, regional və global sistemədək şamil edilə bilər. Qeyd 2: Mühit biomüxtəliflik, ekosistem, iqlim və ya digər xüsusiyyətlər nöqtəyi-nəzərindən təsvir edilə bilər.

3.2.2 Ətraf mühit aspekti (environmental aspect)

təşkilatın (3.1.4) ətraf mühitə (3.2.1) təsir göstərən və ya təsir göstərə biləcək fəaliyyət və ya məhsul və ya xidmətlərinin elementi

Qeyd 1: Ətraf mühit aspekti ətraf mühitə təsirin (təsirlərin (3.2.4)) səbəbi ola bilər. Əhəmiyyətli ətraf mühit aspekti dedikdə bir və ya bir neçə əhəmiyyətli ətraf mühit təsirlərinə səbəb olan və ya ola biləcək ətraf mühit aspekti nəzərdə tutulur.

Qeyd 2: Əhəmiyyətli ətraf mühit aspekti təşkilat tərəfindən bir və daha çox meyardan istifadə edilməklə müəyyənləşdirilir.

3.2.3 Ətraf mühit şəraiti (environmental condition)

ətraf mühitin (3.2.1) müəyyən andakı vəziyyəti və ya xüsusiyyətləri

3.2.4 Ətraf mühit təsiri (environmental impact)

təşkilatın (3.1.4) ətraf mühit aspektlərindən (3.2.2) bütövlükdə və ya qismən qaynaqlanan ətraf mühitdə (3.2.1) baş verən arzuolunmaz və ya arzuolunan dəyişikliklər

3.2.5 Məqsəd (objective)

nail olunacaq nəticə

Qeyd 1: Məqsəd strateji, taktiki və ya əməliyyat xarakterli ola bilər.

Qeyd 2: Məqsədlər maliyyə, sağlamlıq və təhlükəsizlik və ətraf mühit üzrə məqsədlər kimi müxtəlif aspektlərə aid ola və strateji, bütövlükdə təşkilat, layihə, məhsul, xidmət və proses (3.3.5) kimi müxtəlif səviyyələrdə tətbiq edilə bilər.

Qeyd 3: Məqsəd müxtəlif üsullarla məsələn, nəzərdə tutulan nəticə, əməliyyat meyarı, ətraf mühit üzrə məqsəd (3.2.6) və ya oxşar mənalı digər sözlərdən istifadə etməklə (qayə, məram və ya hədəf) ifadə edilə bilər.

3.2.6 Ətraf mühit üzrə məqsəd (environmental objective)

təşkilatın (3.1.4) ətraf mühit üzrə siyasətinə (3.1.3) uyğun olaraq müəyyən etdiyi məqsəd (3.2.5)

3.2.7 Çirklənmənin qarşısının alınması (prevention of pollution)

arzuolunmaz ətraf mühit təsirlərinin (3.2.4) azaldılması üçün istənilən növ çirkləndirici maddə və ya tullantıların yaranması, emissiyası və ya atılmasının (axıdılmasının) qarşısının alınması, azaldılması və ya idarə edilməsi (bu deyilənlərdən hər birini ayrı-ayrılıqda və ya hamısını birlikdə etmək olar) məqsədlə proses (3.3.5), təcrübə, texnika, material, məhsul, xidmət və ya enerjiden istifadə edilməsi Qeyd 1: Çirklənmənin qarşısının alınması mənbənin (çirkləndirici) azaldılması və ya ləğvini, proses, məhsul və xidmətlə bağlı dəyişiklikləri, resurslardan effektiv istifadəni, material və enerjinin əvəzlənməsini, təkrar istifadəni, bərpanı, təkrar emalı, utilizasiya və ya təmizləməni özündə ehtiva edir.

3.2.8 Tələb (requirement)

bəyan edilən, ümumiyyətlə nəzərdə tutulan və ya məcburi xarakter daşıyan ehtiyac və ya gözlənti. Qeyd 1: "Ümumiyyətlə nəzərdə tutulan" ifadəsi nəzərdə tutulan ehtiyac və ya gözləntinin təşkilat (3.1.4) və maraqlı tərəflər (3.1.6) üçün ümumi bir praktika olduğunu ifadə edir.

Qeyd 2: Müəyyən edilən tələb məsələ, sənədləşdirilmiş informasiyada (3.3.2) göstərilən tələbdir.

Qeyd 3: Təşkilat qanunverici tələblərdən fərqli tələblərə uyğun olmağa qərar verdiyi andan etibarən, həmin tələblər məcburi xarakter daşımağa başlayır.

3.2.9 Uyğunluğun təmin edilməsi üzrə öhdəliklər (compliance obligations) (üstünlük verilən termin) qanunverici və digər tələblər (qəbul edilən termin)

qanunverici tələblər (3.2.8), təşkilatın (3.1.4) onlara uyğunluğu təmin etməli olduğu, digər tələblər isə təşkilatın onlara uyğunluğu təmin etməli olduğu və ya uyğunluğu təmin etmək üçün seçdiyi tələblərdir. Qeyd 1: Uyğunluğun təmin edilməsi üzrə öhdəliklər ətraf mühiti idarəetmə sistemində (3.1.2) aiddir.

Qeyd 2: Uyğunluğun təmin edilməsi üzrə öhdəliklər tətbiq oluna bilən qanun və normativ aktlar kimi məcburi tələblərdən və ya təşkilatın standartları və sahə standartları, müqavilə münasibətləri, təcrübə toplusu və icmalar və qeyri-hökumət təşkilatları ilə əldə olunan razılaşmalar kimi könüllü öhdəliklərdən irəli gələ bilər.

3.2.10 Risk (risk)

qeyri-müəyyənliyin təsiri

Qeyd 1: Təsir gözlənilən nəticədən müsbət və ya mənfə kənara çıxmadır.

Qeyd 2: Qeyri-müəyyənlik hadisə, hadisənin nəticələri və ya ehtimalının tamamilə və ya qismən başa düşülməməsi və ya onlarla əlaqəli informasiyanın qismən və ya tamamilə çatışmazlığı halıdır.

Qeyd 3: Risk tez-tez baş verməsi mümkün olan "hadisələr" (ISO 73:2009 Rəhbəredici göstərişlər, 3.5.1.3-də müəyyən edildiyi kimi) və "nəticələr" (ISO 73:2009 Rəhbəredici göstərişlər, 3.6.1.3-də müəyyən edildiyi kimi) və ya onların kombinasiyasına istinad edilməklə xarakterizə edilir.

Qeyd 4: Risk (vəziyyətdəki dəyişikliklər də daxil olmaqla) tez-tez hadisənin nəticələri ilə hadisənin baş vermə "ehtimalı"nın (ISO 73:2009 Rəhbəredici göstərişlər, 3.6.1.1-də müəyyən edildiyi kimi) kombinasiyasının terminləri ilə ifadə olunur.

3.2.11 Risk və imkanlar (risks and opportunities)

potensial arzuolunmaz təsirlər (təhdidlər) və potensial arzuolunan təsirlər (imkanlar)

3.3 Dəstəkləmə və fəaliyyətlə bağlı terminlər**3.3.1 Səriştəlilik (competence):**

nəzərdə tutulan nəticələrə nail olmaq üçün bilik və bacarıqları tətbiq etmə qabiliyyəti

3.3.2 Sənədləşdirilmiş informasiya (documented information)

təşkilat tərəfindən idarə edilməli və işlək vəziyyətdə saxlanılmalı olan informasiya və onun daşıyıcısı. Qeyd 1: Sənədləşdirilmiş informasiya hər hansı bir format və daşıyıcıda ola və istənilən mənbədən əldə edilə bilər. Qeyd 2: Sənədləşdirilmiş informasiya aşağıdakılara aid ola bilər:

- müvafiq proseslər (3.3.5) də daxil olmaqla, ətraf mühiti idarəetmə sistemində (3.1.2);
- təşkilatın fəaliyyət göstərməsi üçün hazırlanmış informasiyaya (sənədləşmə kimi nəzərdən keçirilə bilər);
- nail olunmuş nəticələrin sübutlarına (qeydlər kimi nəzərdən keçirilə bilər).

3.3.3 Həyat dövrü (life cycle)

məhsul (və ya xidmət) sisteminin xammalın alınmasından və ya təbii resursların emalından yekun utilizasiyadək/məhvətməyədək ardıcıl və bir-birilə əlaqəli mərhələləri

Qeyd 1: Həyat dövrü mərhələsi xammalın alınması, layihələndirmə, istehsal, daşınma/çatdırılma, istifadə, istifadə müddəti bitdikdən sonra idarəetmə və ya yekun utilizasiyasını/məhvətməni özündə ehtiva edir.

3.3.4 Outsorsinqə vermək (outsource)

təşkilatın funksiya və ya proseslərinin (3.3.5) bir hissəsinin kənar təşkilat tərəfindən yerinə yetirilməsi üzrə razılaşmanın əldə edilməsi

Qeyd 1: Kənar təşkilat idarəetmə sisteminin (3.1.1) tətbiq sahəsinə daxil deyil. Ancaq, outsorsinqə verilən funksiya və ya proses onun tətbiq sahəsinə daxildir.

3.3.5 Proses (process)

girişləri çıxışlara çevirən, bir-birilə qarşılıqlı əlaqə və təsirdə olan fəaliyyətlərin məcmusu

Qeyd 1: Proses sənədləşdirilə və ya sənədləşdirilməyə bilər.

3.4 Performansın qiymətləndirilməsi və yaxşılaşdırma ilə bağlı terminlər

3.4.1 Audit (audit)

audit meyarlarının yerinə yetirilmə dərəcəsini müəyyən etmək məqsədilə audit dəlillərinin əldə edilməsi və obyektiv qiymətləndirilməsinə yönələn sistemli, müstəqil və sənədləşdirilmiş proses (3.3.5)

Qeyd 1: Daxili audit təşkilatın (3.1.4) özü və ya onun adından kənar bir təşkilat tərəfindən aparılır.

Qeyd 2: Audit kompleks (iki və daha artıq idarəetmə sistemini əhatə edən) audit ola bilər.

Qeyd 3: Müstəqil olma audit olunan sahəyə görə cavabdehlik daşımamaq və ya qərəzli yanaşma və maraqlar toqquşmasının olmaması ilə nümayiş etdirilə bilər.

Qeyd 4: "Audit dəlili" qeydlər, faktların bəyan edilməsi və ya audit meyarlarına müvafiq olan və yoxlanıla bilən digər informasiyadan ibarət ola bilər. "Audit meyarı" isə ISO 19011:2011, 3.3 maddəsində və 3.2 maddəsində qeyd edildiyi kimi audit dəlilinin müqayisəsində istinad kimi istifadə olunan siyasət, prosedur və ya tələblərin (3.2.8) məcmusudur.

3.4.2 Uyğunluq (conformity)

tələbin (3.2.8) yerinə yetirilməsi

3.4.3 Uyğunsuzluq (nonconformity)

tələbin (3.2.8) yerinə yetirilməməsi

Qeyd 1: Uyğunsuzluq bu beynəlxalq standartın tələbləri və təşkilatın (3.1.4) öz ətraf mühiti idarəetmə sistemi (3.1.2) üçün müəyyən etdiyi əlavə tələblərlə bağlıdır.

3.4.4 Düzəldici fəaliyyət (corrective action)

uyğunsuzluğun (3.4.3) səbəbini aradan qaldırmaq və təkrarlanmasının qarşısını almaq üçün həyata keçirilən fəaliyyət

Qeyd 1: Uyğunsuzluğun bir neçə səbəbi ola bilər.

3.4.5 Davamlı yaxşılaşdırma (continual improvement)

performansın (3.4.10) artırılmasına yönəlik təkrarlanan fəaliyyət

Qeyd 1: Performansın artırılması təşkilatın ətraf mühit üzrə siyasətinə (3.1.3) uyğun olan ətraf mühit performansının (3.4.11) artırılması üçün ətraf mühiti idarəetmə sisteminin (3.1.2) tətbiqi ilə bağlıdır.

Qeyd 2: Fəaliyyətin bütün sahələrdə eyni zamanda və ya fasiləsiz olaraq həyata keçirilməsi mütləq deyildir.

3.4.6 Effektivlik (effectiveness)

planlaşdırılmış fəaliyyətləri reallaşdırma və planlaşdırılmış nəticələrə nail olunma səviyyəsi

3.4.7 Göstərici (indicator)

əməliyyat, idarəetmə və ya şərtlərin vəziyyəti və ya statusunun ölçülə bilən formada ifadə olunması

3.4.8 Monitoring (monitoring)

sistem, proses (3.3.5) və ya fəaliyyətin cari vəziyyətinin müəyyən edilməsi

Qeyd 1: Cari vəziyyəti müəyyən edərək yoxlama, nəzarət və kritik müşahidəyə ehtiyac yarana bilər.

3.4.9 Ölçmə (measurement)

dəyəri müəyyən edən proses (3.3.5)

3.4.10 Performans (performance)

ölçülə bilən nəticə

Qeyd 1: Performans əldə edilmiş həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət verilənlərinə aid edilə bilər.

Qeyd 2: Performans fəaliyyətlərin idarə edilməsi, proseslər (3.3.5), məhsullar (xidmətlər də daxil olmaqla), sistemlər və ya təşkilatlarla (3.1.4) əlaqəli ola bilər.

3.4.11 Ətraf mühit performans (environmental performance)

ətraf mühit aspektlərinin (3.2.2) idarə edilməsinə aid performans (3.4.10)

Qeyd 1: Ətraf mühiti idarəetmə sistemi (3.1.2) üçün nəticələr göstəricilərdən (3.4.7) istifadə edilməklə təşkilatın (3.1.4) ətraf mühit üzrə siyasəti (3.1.3), ətraf mühit üzrə məqsədləri (3.2.6) və ya digər meyarlar əsasında ölçülə bilər.

4 Təşkilatın konteksti

4.1 Təşkilat və onun kontekstinin başa düşülməsi

Təşkilat onun məqsədlərinə müvafiq olan və yaşıl KOB üzrə idarəetmə sisteminin nəzərdə tutulan nəticələrinə nail olmaq qabiliyyətinə təsir göstərən xarici və daxili məsələləri müəyyən etməlidir. Bu məsələlər təşkilatın təsir göstərdiyi və ya təşkilata təsir göstərə bilən ətraf mühit şəraitlərini özündə ehtiva etməlidir.

4.2 Maraqlı tərəflərin ehtiyac və gözləntilərinin başa düşülməsi

Təşkilat aşağıdakıları müəyyən etməlidir:

- a) yaşıl KOB idarəetmə sistemində aidiyyəti olan maraqlı tərəfləri;
- b) bu maraqlı tərəflərin müvafiq ehtiyac və gözləntilərini (yəni tələblərini);
- c) bu ehtiyac və gözləntilərdən hansının onun üzərinə götürdüyü öhdəliklərə aid olduğunu.

4.3 Ətraf mühiti idarəetmə sisteminin tətbiq sahəsinin müəyyən edilməsi

Təşkilat yaşıl KOB idarəetmə sisteminin tətbiq sahəsini müəyyən etmək üçün onun sərhədlərini və tətbiqinin mümkünlüyünü müəyyən etməlidir.

Bu tətbiq sahəsini müəyyən edərək təşkilat aşağıdakıları nəzərə almalıdır:

- a) 4.1-də göstərilmiş xarici və daxili məsələləri;
- b) 4.2 -də göstərilmiş uyğunluğun təmin edilməsi üzrə öhdəlikləri;

- c) təşkilati vahidlərini, funksiyalarını və fiziki sərhədlərini;
- d) fəaliyyət, məhsul və xidmətlərini;
- e) idarəetməni və təsiri həyata keçirmək üçün səlahiyyət və qabiliyyətini.

Tətbiq sahəsi müəyyən edildikdən sonra təşkilatın həmin sahəyə daxil olan bütün fəaliyyətləri, məhsul və xidmətləri yaşıl KOB idarəetmə sistemində daxil edilməlidir.

Tətbiq sahəsi sənədləşdirilmiş informasiya kimi işlək vəziyyətdə saxlanılmalı və maraqlı tərəflər üçün əlçatan olmalıdır.

4.4 Yaşıl KOB idarəetmə sistemi

Təşkilat ətraf mühit üzrə performansın artırılması da daxil olmaqla, nəzərdə tutulan nəticələrə nail olmaq üçün bu milli standartın tələblərinə uyğun zəruri proseslər və onların qarşılıqlı əlaqəsi də daxil olmaqla, yaşıl KOB idarəetmə sistemini işləməli, tətbiq etməli, işlək vəziyyətdə saxlamalı və davamlı olaraq yaxşılaşdırmalıdır.

Təşkilat yaşıl KOB idarəetmə sistemini işləyərkən və işlək vəziyyətdə saxlayarkən 4.1 və 4.2 maddələrinə uyğun olaraq əldə edilən bilikləri nəzərə almalıdır.

- d) yaşıl KOB idarəetmə sistemi üçün zəruri olan resursların əlçatanlığını təmin etməklə;
- e) yaşıl KOB idarəetmə sisteminin effektivliyinin və ətraf mühiti idarəetmə sisteminin tələblərinə uyğun olmanın vacibliyini bəyan etməklə;
- f) yaşıl KOB idarəetmə sisteminin nəzərdə tutulan nəticələrə nail olmasını təmin etməklə;

4.5. Sistemlərin inteqrasiyası

İnteqrasiya edilmiş idarəetmə sistemlərinin yaradılması, müxtəlif idarəetmə sistemlərinin (məsələn, ətraf mühit, enerji və keyfiyyət idarəetmə sistemləri) sinxronlaşdırılmasını və idarə edilməsini əhatə etməlidir. Yaşıl biznes fəaliyyətini dəstəkləyən standartların inteqrasiyası, təşkilatın ətraf mühit və enerji idarəetmə sistemlərini səmərəli şəkildə birləşdirərək, müvafiq idarəetmə praktikalarının tətbiqini aşağıdakı ardıcılıqla təmin etməlidir:

- a) standartlarının birgə tətbiqi üçün strategiyaların hazırlanmasını;
- b) idarəetmə sistemlərinin tələblərinin uyğunlaşdırılmasını;
- c) inteqrasiya olunmuş sistemlərin tətbiqi üçün resursların düzgün bölüşdürülməsi və idarə olunmasını;
- d) idarəetmə sistemlərinin inteqrasiyası üçün müvafiq proseslərin optimallaşdırılmasını;
- e) inteqrasiya olunmuş sistemlərin effektivliyinin izlənməsi və qiymətləndirilməsi üçün müvafiq mexanizmlərin tətbiqini.

Qeyd: İnteqrasiya edilmiş idarəetmə sistemlərinin yaradılması təşkilatın resurs idarəetməsi və sistem yanaşması baxımından daha səmərəli fəaliyyətini təşkil etməyə dəstək olur.

5. Yaşıl idarəetmə strategiyaları və siyasətləri

5.1 Yaşıl idarəetmə strategiyalarının inkişafı

Ətraf mühitin mühafizəsi və enerji effektivliyini artırmaq məqsədilə yaşıl idarəetmə strategiyaları (qısa müddətli və uzun müddətli) hazırlanmalıdır. Bu strategiyalar ətraf mühitin idarə edilməsi, enerji idarə edilməsi və davamlı inkişaf prinsiplərinə uyğun olmalıdır.

Strategiyaların inkişafı ətraf mühit və enerji performansını artırmaq üçün spesifik məqsəd və yanaşmaları müəyyən etməklə, təşkilatın uzunmüddətli davamlılıq məqsədini dəstəkləməlidir.

Qeyd: Strategiyalar hazırlanarkən qısamüddətli olması daha məqsədə uyğun hesab edilir. Çünki yaşıl inkişaf sahəsində informasiyaların yenilənmə sürəti olduqca yüksəkdir.

5.2. Yaşıl KOB idarəetmə siyasəti

Yaşıl KOB idarəetmə siyasəti, ətraf mühit və enerji idarəetmə siyasətləri mütəmadi olaraq nəzərdən keçirilir və təkmilləşdirilir. Bu siyasətlər ətraf mühitin qorunması və enerji istifadəsinin optimallaşdırılması məqsədini güdməlidir.

Siyasətlərin tətbiqini və təşkilatın daxili qaydalarla uyğunluğunu təmin etmək üçün müvafiq tədbirlər görülməlidir.

Qeyd: ətraf mühit və enerji idarəetmə siyasətləri dedikdə İSO 14001:2015 və İSO 50001:2018 standartlarına uyğun olaraq hazırlanan siyasətlər nəzərdə tutulur.

5.3. Təşkilat struktur və rəhbərlik

Təşkilatın strukturu, ətraf mühit və enerji idarəetmə sistemlərinin tətbiqini dəstəkləyəcək şəkildə tənzimlənməlidir. Bu, müxtəlif vəzifə sahiblərinin və komitələrin müəyyənləşdirilməsini əhatə edir.

Yaşıl KOB idarəetmə strategiyalarının effektiv tətbiqi üçün rəhbərlik müəyyən etməlidir:

- a) yaşıl KOB idarəetmə sisteminin bu milli standartın tələblərinə uyğunluğunu;
- b) ətraf mühit və enerji məqsədlərinə çatmaq üçün resursları və yönləndirmələri;
- c) ətraf mühit performansını da daxil olmaqla, yaşıl KOB idarəetmə sisteminin performansını haqqında ali rəhbərliyə hesabatın verilməsi.

6. Yaşıl Planlama

6.1. Risklər və imkanların müəyyən edilməsi

Təşkilat, riskləri sistemli şəkildə müəyyən etməli, qiymətləndirməli və idarə etməli, eyni zamanda mövcud imkanları tanıyaraq dəyərləndirməlidir. Risklərin müəyyən edilməsi müstəqil və hərtərəfli analizə əsaslanmalı, potensial təsirləri və ehtimalları qiymətləndirərək müvafiq idarəetmə tədbirləri planlaşdırılmalıdır. Təşkilat risk aspektindən həyata keçirməlidir:

- a) potensial risklərin müəyyən edilməsini;
- b) risklərin mümkün təsirlərinin və ehtimalının qiymətləndirilməsini;
- c) risklərin minimuma endirilməsi üçün tədbirlərin hazırlanması və tətbiqini;
- d) risklərin mütəmadi olaraq izlənməsi və təhlil edilməsini.

Qeyd: maliyyə aspektindən fiziki və keçid risklərinin hesablanması təşkilatın maliyyə dayanıqlılığını təmin etməyə kömək edir.

İmkanların müəyyən edilməsi isə biznesin inkişafını stimullaşdıracaq potensial sahələrin müəyyən edilməsi və bu sahələrdə strateji addımların atılmasını nəzərdə tutur. Bu yanaşmalar beynəlxalq standartların tələblərinə uyğun olaraq, dayanıqlı və effektiv biznes idarəetməsini təmin etməlidir. Təşkilatlar imkan aspektindən həyata keçirməlidir:

- a) biznesin potensial inkişaf sahələrinin və yeni imkanların müəyyən edilməsini;
- b) mövcud imkanların dəyərləndirilməsi və prioritetləşdirilməsini;
- c) imkanlardan istifadə üçün strategiyaların hazırlanması və həyata keçirilməsini;
- d) imkanların nəticələrinin izlənməsi və qiymətləndirilməsini.

6.2. Yaşıl maliyyə aspektləri

Yaşıl maliyyə, yaşıl layihələrin maliyyə idarəetməsi və resursların effektiv istifadəsini təmin etməklə, investisiya qərarlarının ətraf mühitə təsirini nəzərə alaraq maliyyə performansını artırmağa yönəlməlidir. Maliyyə strategiyaları, layihələrin uzunmüddətli davamlılığını və iqtisadi səmərəliliyini təmin etməklə, risklərin idarə olunması və maliyyə şəffaflığının artırılması mühüm rol oynamaqlıdır. Yaşıl maliyyə strategiyaları, enerji effektivliyi və ətraf mühit performansını ölçərək, investisiya qərarlarını dəstəkləməlidir. Yaşıl planlamada yaşıl maliyyə aşağıdakılara əsaslanmalıdır:

- a) investisiya seçimlərində ətraf mühitə təsirinin qiymətləndirilməsi nəticələrinə;
- b) davamlı iqtisadi təhlil və risklərin idarə edilməsinə;

- c) enerji effektivliyi və ətraf mühit performansının ölçülmələrinə;
- d) maliyyə şəffaflığı və hesabatlılığa;
- e) yaşıl maliyyə mənbələrinin cəlb edilməsinə.

6.3. Uyğunluğun təmin edilməsi

Bizneslər, ətraf mühit qanunvericiliyinə və müvafiq standartlara uyğun strategiyalar hazırlamalıdır. Ətraf mühit təsirini minimuma endirmək üçün spesifik tədbirlər və prosedurlar müəyyənləşdirilməlidir. Bu yanaşma, yalnız qanuni uyğunluğu deyil, həm də yaşıl maliyyə idarəetməsi və biznes idarəetməsi tədbirlərini tətbiq etməklə biznesin uzunmüddətli dayanıqlılığını və müştəri etibarını artırmalıdır.

Qeyd: Buradakı uyğunluğun təmini standartın tələblərini ehtiva edir.

6.4. Yaşıl bina dizaynı və təsisatı

Yaşıl bina dizaynı və təsisatı, ətraf mühitin qorunması və enerji effektivliyinin artırılması məqsədini güdür. Bu yanaşma, bina layihələrinin ətraf mühitə təsirini azaltmaq üçün müasir texnologiyalardan və ekoloji dostu materiallardan istifadəni əhatə etməlidir. Yaşıl bina dizaynı və təsisatı aşağıdakı meyarları özündə ehtiva etməlidir:

- a) işçi sağlamlığı və təhlükəsizliyi baxımından, insanlara rahat və sağlam iş mühiti təmin edilməsini;
- b) ətraf mühitin mühafizəsi baxımından, ətraf mühitə təsirini minimuma endirməli və enerji istehlakını azaltmaq üçün səmərəli texnologiyalar tətbiq edilməsini;
- c) iqtisadi səmərəliliyi baxımından, uzun müddətli enerji qənaəti və aşağı istismar xərcləri ilə dizayn edilməsini;
- d) proses baxımından, layihənin idarəedilməsi proseslərinin optimallaşdırılmasını;
- e) məhsul baxımından, Yaşıl texnologiyaların tətbiqi uzun ömürlü və davamlı olması təmin edilməsini.

Qeyd: Yaşıl KOB subyektləri yaşıl layihələrin idarəedilməsi üzrə standartın 5P (People (İnsanlar), Planet (Planet), Profit (Gəlir), Process (Proses) və Product (Məhsul) prinsipinə əsasən layihələrini qiymətləndirməli və planlamayı buna əsasən təşkil etməlidirlər. Yaşıl layihə idarəetməsi standartı beynəlxalq standartdır və dayanıqlı inkişaf məqsədləri dəstəkləyir.

6.5. İstismar və baxımda yaşıl yanaşmalar

İstismar və baxım proseslərində yaşıl yanaşmalar, resursların effektiv istifadəsini və ətraf mühitə təsirin azaldılmasını təmin etməlidir. Bu yanaşmalar, həyat dövrü boyunca ətraf mühitə olan təsiri minimuma endirmək məqsədini güdməlidir. Bu yanaşmalar özündə aşağıdakıları ehtiva etməlidir:

- a) ekoloji uyğun məhsulların istifadəsi;
- b) enerji və resurs istifadəsinin optimallaşdırılması;
- c) tullantıların minimuma endirilməsi və təkrar emal tədbirlərinin həyata keçirilməsi.

Qeyd: baxımda yaşıl yanaşmaların əsas aspektlərindən biri də planlı icranın təminidir.

6.6. Yaşıl biznesin dayanıqlılığı

Yaşıl biznesin dayanıqlılığı, biznesin müxtəlif şəraitlərdə fəaliyyətini davam etdirə biləcəyini ifadə etməklə, təbii fəlakətlərdən, iqtisadi çətinliklərdən və digər risklərdən təsirlənmədən biznesin davamlı fəaliyyətini təmin etmək üçün hazırlanmış strategiyalar və prosedurları əhatə etməlidir. Dayanıqlılıq, həmçinin ətraf mühitə müsbət təsir göstərmək və biznesin uzunmüddətli inkişafını təmin etməklə, aşağıdakı fəaliyyətləri zəruri edir:

- a) təbii fəlakətlər və digər fəvqəladə hallar üçün hazırlıq tədbirlərini;
- b) iş proseslərinin fasiləsizliyini təmin etmək üçün strateji tədbirləri;
- c) əsas əməliyyatların davamlılığını təmin edəcək resurs və infrastruktur planları inkişaf etdirilməsini;

- d) əhəmiyyətli məlumatların və əməliyyatların ehtiyat nüsxələrinin saxlanması;
- e) resursların və sistemlərin ehtiyatları təmin edilməsini;
- f) problemlərin və böhranların tez bir zamanda həlli üçün detallı tədbirlər planının hazırlanmasını;
- g) böhran vəziyyətlərində tətbiq ediləcək fəaliyyət planları və təlimatların müəyyənləşdirilməsini;
- h) yaşıl maliyyə idarəetməsinin davamlı inkişafının təmin edilməsini.

Qeyd: Biznesin dayanıqlı olması üçün təşkilatın maliyyə dayanıqlılığının təmini olduqca önəmlidir. Bunun üçün təşkilat yaşıl biznesə keçidini, onun dayanıqlılığına xələl gətirməyəcək formada hissə-hissə həyata keçilməsi daha məqsədə müvafiq hesab edilir.

7 Resursların idarəedilməsi

7.1. Ekoloji təmiz xammal və materialların seçimi

Təşkilat ekoloji təmiz xammal və materiallardan istifadə etməklə, tikinti, təmir və istehlasatda ətraf mühitə minimum zərər vuran xammal və materialların istifadəsini nəzərdə tutmalıdır. Bu, həm təşkilatın ekoloji təsirini azaldır, həm də onun enerji effektivliyini artırır. Xammal və materiallar aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir:

- a) təkrar emal oluna bilən olmalı;
- b) ətraf mühitə zərər verən kimyəvi maddələrə malik olmamalı;
- c) emalı və istifadəsi zamanı minimum resurslar istifadə edilməli;
- d) daxili bazarda mövcuddursa, yerli xammal və materiallara üstünlük verilməli.

Qeyd: Xammal və materialların seçimi dedikdə, proses zəncirində təşkilatın ehtiyaclarını təmin etmək üçün nəzərdə tutduğu bütün xammal və materiallar nəzərdə tutulur.

7.2. Su idarəetməsi

Suyun səmərəli və ekoloji cəhətdən məsuliyyətli istifadəsini təmin etmək üçün prosesləri və texnologiyaları əhatə etməlidir. Təşkilat, suyun israfının qarşısını almaq, təmiz suyun qorunması və istifadə olunmuş suyun təkrar istifadəsi sahələrində tədbirlər görməlidir. Su idarəetməsində effektivliyin təmini üçün aşağıdakı addımlar izlənməlidir:

- a) ağıllı su idarəetmə sistemlərindən istifadə edilməli;
- b) aşağı su istehlak edən qurğular və ya texnologiyalar seçilməli;
- c) su sızmalarının qarşısını almaq üçün mütəmadi texniki xidmət aparılmalı;
- d) yağış suyu toplama və yenidən istifadə sistemləri quraşdırılmalı;
- e) məişət sularının təkrar istifadəsi üçün sistemlər yaradılmalı.

Qeyd: su idarəetməsində inteqrasiyalı idarəetməyə xüsusi diqqət etmək vacibdir və həmçinin, ağıllı su idarəetmə və müasir suvarma sistemlərindən istifadə suyun səmərəli istifadəsində olduqca əhəmiyyətli nəticələrin əldə olunmasını dəstəkləyir.

7.3. Enerji idarəetməsi

Təşkilatın enerji tələbatını azaltmaq, enerji səmərəliliyini artırmaq və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadəsinin təşviqini dəstəkləməlidir. Bu yanaşma həm əməliyyat xərclərinin azalmasına, həm də ətraf mühitin qorunmasına xidmət etməlidir. Enerji idarəetməsində effektivliyin təmini üçün aşağıdakı addımlar izlənməlidir:

- a) ağıllı enerji idarəetmə sistemlərindən istifadə edilməli;
- b) enerji səmərəliliyini artıran texnologiyalar tətbiq edilməli;
- c) binanın və infrastrukturun izolyasiya səviyyəsi artırılmalı;
- d) yenilənə bilən enerji mənbələrinin istifadəsi və inteqrasiyası təmin edilməli;
- e) enerji monitorinq və idarəetmə sistemləri quraşdırılmalı;
- f) enerji itkiləri minimuma endirilməli;
- g) enerji istehlakı mütəmadi olaraq izlənməli.

Qeyd: enerji resurslarının səmərəli istifadəsi üçün beynəlxalq enerji idarəetmə sistemlərinin tətbiqi daha məqsədə uyğun hesab edilir.

7.4. Torpaq idarəetməsi

Təşkilatın torpaq resurslarından səmərəli və ekoloji davamlı şəkildə istifadə etməsini təmin etmək, torpağın məhsuldarlığını qorumaq və ətraf mühitə təsiri minimuma endirmək məqsədini daşımaqla, torpaq istifadəsinin optimallaşdırılmasını və davamlı kənd təsərrüfatı, meşəçilik və digər torpaqla bağlı fəaliyyətlərin həyata keçirilməsini tənzimləyən aspektləri özündə ehtiva etməlidir. Bu yanaşma, aşağıdakı fəaliyyətləri ehtiva edir:

- a) torpaq resurslarının səmərəli istifadəsi;
- b) torpağın münbitliyinin qorunması və bərpası;
- c) torpaq resurslarının monitorinqi və nəzarəti;
- d) iqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizə və torpaq adaptasiyası.

Qeyd: Kənd təsərrüfatı, sənaye, infrastruktur və digər torpaq resurslarından istifadə edən bütün təşkilatlar üçün tətbiq olunur. Torpağın davamlı istifadəsi, torpağın keyfiyyətinin qorunması və ətraf mühitə zərər verən təsirlərin azaldılması üçün müvafiq qaydaları əhatə edir.

7.5. Yaşıl maliyyə idarəedilməsi

Təşkilatın maliyyə resurslarının ekoloji, sosial və iqtisadi davamlılıq prinsiplərinə uyğun şəkildə idarə olunmasını təmin etməklə, təşkilatın yaşıl maliyyə idarəetmə proseslərini tənzimləmək və bu sahədə səmərəliliyi artırmaq üçün əsas prinsipləri müəyyən etməlidir. Sərmayə qərarları qəbul edilərkən ekoloji və sosial davamlılıq prinsipləri nəzərə alınmalıdır. Yaşıl layihələr və davamlı inkişafı dəstəkləyən sərmayələr prioritetləşdirilməlidir. Təşkilat bu sahədə dəstəkləməlidir:

- a) davamlı inkişafa əsaslanan sərmayə qərarlarını;
- b) yaşıl büdcə planlaşdırılmasını;
- c) maliyyə risklərinin idarə edilməsi strategiyasını;
- d) yaşıl maliyyə hesabatlılığını;
- e) yaşıl maliyyə proseslərinin təkmilləşdirilməsini.

Qeyd: Bu müddəalar yaşıl maliyyə idarəetməsində şəffaflığı və effektivliyi artırmaqla yanaşı, təşkilatın davamlı inkişaf məqsədlərinə uyğun olaraq resurslardan səmərəli istifadə etməsini təmin edəcəkdir.

7.6. Dayanıqlı təchizat zəncirinin təşkili

Dayanıqlı təchizat zənciri, KOB-ların xammal və məhsul təchizatında ekoloji və sosial məsuliyyətli yanaşmaları əks etdirən sistemlərin yaradılmasını nəzərdə tutmalıdır. Bu yanaşma, davamlı inkişaf prinsiplərinə uyğun təchizat zəncirinin formalaşdırılması və idarə olunmasını təmin etməlidir. Bunun üçün aşağıdakı fəaliyyətlər həyata keçirilməlidir:

- a) təchizatçılarla işləyərkən ekoloji cəhətdən təmiz və təkrar emal oluna bilən materialların təmin edilməsi üçün şərtlər müəyyən edilməli;
- b) təchizatçılara dayanıqlılıq təlimləri keçilməli və onların ekoloji performansları izlənilməli;
- c) təchizat proseslərinin monitorinqi üçün uyğun idarəetmə sistemi qurulmalı;
- d) məhsulun həyat dövrü analizi aparılmalı və ekoloji təsirləri minimuma endirilməli.

8. Fəaliyyətlərin yaşıl təşkili

8.1. Yaşıl fəaliyyətlərin planlaşdırılması

Yaşıl fəaliyyətlərin planlaşdırılması, bina və ya infrastrukturun idarəedilməsi və istehsalat proseslərində davamlı inkişaf prinsiplərinə uyğun strateji planların hazırlanmasını əhatə etməklə, ətraf mühitə təsirin azaldılması, resursların səmərəli istifadəsi və ekoloji məqsədlərin əldə olunması istiqamətində planlama həyata keçirilməlidir. Bunun üçün aşağıdakı fəaliyyətlər həyata keçirilməlidir:

- a) ətraf mühit strategiyasının yaradılması və tətbiq edilməsi təmin edilməli;
- b) yaşıl fəaliyyətlər üçün əsas performans göstəricilər müəyyənləşdirilməli;

- c) ekoloji risklərin idarə edilməsi üçün müvafiq tədbirlər planı hazırlanmalı;
- d) fəaliyyətlərin monitorinqi üçün uyğun qiymətləndirmə mexanizmləri qurulmalı;
- e) planlaşdırma prosesində maraqlı tərəflərin iştirakı təmin edilməli.

Qeyd: Yaşıl fəaliyyətlərin planlaşdırılması dedikdə məsələyə sosial-iqtisadi kontekstdə yanaşmaq daha etibarlı nəticələrin təmin edilməsinə şərait yaradacaqdır.

8.2. Yaşıl istehsalat və xidmət prosesləri

Yaşıl istehsalat və xidmət prosesləri, ətraf mühitə təsiri minimuma endirən, resurslardan səmərəli istifadə edən və zərərli tullantıların istehsalını azaldan yanaşmaları əhatə etməlidir. Bu proseslər davamlı inkişafı təmin etməklə, həm istehsalatın, həm də xidmətlərin ekoloji təsirini azaltmalıdır. Bunun üçün aşağıdakı fəaliyyətlər həyata keçirilməlidir:

- a) istehsalat və xidmət proseslərində enerji səmərəliliyi artırılmalı;
- b) ekoloji təmiz və təkrar emal oluna bilən xammal və materiallardan istifadə edilməli;
- c) proses zəncirinin optimallaşdırılması üçün ekoloji və sosial təsir qiymətləndirilməsi aparılmalı;
- d) ekoloji standartlara uyğun istehsal və xidmət prosedurları hazırlanmalı və tətbiq edilməli;
- e) ətraf mühitə mənfi təsiri az olan texnologiyalar tətbiq edilməli.

Qeyd: İstehsalat və xidmət proseslərinin yaşllaşdırılması təşkilatın emissiya yaratma intensivliyini azaldacaq və təşkilata həm iqtisadi həm də sosial səmərə təmin edəcəkdir.

8.3. Tullantı idarəedilməsi

İstehsalat və xidmət prosesləri zamanı yaranan tullantıların ətraf mühitə zərər vurmadan idarə olunması və minimuma endirilməsini təşkilatın əsas məqsədlərindən biri olmalıdır. Təşkilat, tullantıların təkrar emalını, yenidən istifadəsini və zərərsizləşdirilməsini davamlı olaraq həyata keçirməklə, ətraf mühitin qorunmasına və resursların səmərəli istifadəsinə dəstəyini bəyan etməlidir. Bunun üçün aşağıdakı fəaliyyətlər həyata keçirilməlidir:

- a) tullantıların azaldılması üçün proseslər təkmilləşdirilməli;
- b) tullantıların növlərinə görə çeşidlənməsi və təkrar emala yönləndirilməsi təmin edilməli;
- c) zərərli tullantılar üçün təhlükəsiz və ekoloji cəhətdən uyğun zərərsizləşdirmə metodları tətbiq edilməli;
- d) təkrar istifadə edilə bilən materiallar üçün dövriyyə sistemləri yaradılmalı;
- e) tullantıların monitorinqi və idarə edilməsi üçün uyğun informasiya sistemləri qurulmalı.

Qeyd: Təşkilat tullantıların düzgün idarəedilməsi üçün mütləq tullantıların idarəedilməsi proseduru yaratmalıdır. Əgər təşkilat daha effektiv yanaşma təmin etmək istəyirsə, bunu Ətraf Mühit İdarəetmə Planı çərçivəsində həyata keçirməlidir.

9. Performans qiymətləndirilməsi

Performans qiymətləndirilməsi, infrastrukturun idarə edilməsi və fəaliyyətlərinin müəyyən edilmiş yaşıl hədəflərə nə dərəcədə uyğun olduğunu ölçmək üçün həyata keçirilməlidir. Bu proses vasitəsilə enerji səmərəliliyi, resurs istifadəsi və ekoloji təsir kimi əsas göstəricilər izlənilərək və təkmilləşdirici tədbirlər planlanmalıdır. Bunun üçün aşağıdakı fəaliyyətlər həyata keçirilməlidir:

- a) əsas performans göstəriciləri müəyyən edilməli və mütəmadi olaraq qiymətləndirilməli;
- b) ekoloji və sosial təsir qiymətləndirmələri aparılmalı;
- c) performansın artırılması üçün strategiyalar hazırlanmalı və həyata keçirilməli;
- d) əldə olunan nəticələr mütəmadi olaraq yenidən nəzərdən keçirilməli və uyğun olaraq planlar yenilənməli.

Qeyd: Performans qiymətləndirilməsi aparmaq istəyən təşkilat spesifik sahələr üzrə (enerji, su və s.) beynəlxalq standartların tələblərinə müraciət edə bilər.

9.1. Hesabatlılıq

Hesabatlılıq, təşkilatın ekoloji və sosial performansının şəffaf şəkildə izlənilməsi və ictimaiyyətə təqdim edilməsini əhatə etməlidir. Bu proses dayanıqlılıq hesabatları kimi beynəlxalq standartlara uyğun olaraq həyata keçirilməli və müəssisənin dayanıqlılıq öhdəliklərini yerinə yetirməsini təmin etməlidir. Bunun üçün aşağıdakı fəaliyyətlər həyata keçirilməlidir:

- a) dayanıqlılıq hesabatlılığı standartlarına uyğun olaraq illik hesabatlar hazırlanmalı;
- b) hesabatlarda müəssisənin ətraf mühit, sosial və korporativ idarəetmə göstəriciləri, həmçinin dayanıqlılıq fəaliyyətləri əks olunmalı;
- c) hesabatlılıq prosesində maraqlı tərəflərin iştirakı təmin edilməli;
- d) dayanıqlılıq hesabatları müvafiq beynəlxalq və yerli qaydalara uyğun olaraq hazırlanmalı.

Qeyd: dayanıqlılıq hesabatları dedikdə ESG (Ətraf mühit, Sosial və Korporativ idarəetmə) və GRI (Qlobal Hesabatlılıq Təşəbbüsü) və s. kimi standartlara əsaslanan hesabatlar nəzərdə tutulur.

Qeyd 1: Təşkilat, yaşıl yuma (greenwashing) praktikasından çəkinməli, bütün ekoloji iddiaları şəffaf, dəqiq və əsaslı şəkildə təqdim etməli, müştəriləri və maraqlı tərəfləri yanlış yönləndirən və ya yanıltıcı ekoloji marketing fəaliyyətlərindən uzaq durmalıdır.

9.2. Yaşıl sertifikatlaşdırma və uyğunluq

Təşkilat, yaşıl sertifikatlaşdırmanın tələblərinə tam uyğun şəkildə fəaliyyət göstərməli, ekoloji davamlılıq prinsiplərinə sadıq qalaraq hər bir prosesdə bu tələbləri yerinə yetirməli və daim bu istiqamətdə irəliləyiş əldə etməyə çalışmalıdır. Bu məqsədlə təşkilat, ekoloji təsirin azaldılması üçün tələb olunan tədbirləri icra etməli, resurslardan səmərəli istifadə etməli və davamlı inkişafın təmin olunması üçün müntəzəm olaraq sertifikatlaşdırma proseslərini yenidən nəzərdən keçirməlidir. Bununla yanaşı, təşkilat, yaşıl sertifikatlaşdırmanın tələblərinə riayət etməli, bu öhdəlikləri davamlı olaraq yerinə yetirməli və bu istiqamətdə uzunmüddətli uğur əldə etməyi təmin etməlidir.

Həmçinin, təşkilat binanın ekoloji performansını təsdiqləyən beynəlxalq və yerli standartlara uyğunluğunu təmin edə bilər. Bu yanaşma, binanın yaşıl bina sertifikatları və digər uyğunluq tələblərinə cavab verməsini təmin etməlidir:

- a) bina üçün uyğun yaşıl sertifikatlaşdırma proqramları seçilməli və tətbiq edilməli;
- b) sertifikatlaşdırma prosesində tələb olunan göstəricilər izlənilməli və sənədləşdirilməli;
- c) uyğunluq auditi həyata keçirilməli və müvafiq sertifikatlar əldə edilməli;
- d) sertifikatlaşdırma keçmiş binaların davamlı uyğunluğunun təmin edilməsi üçün mütəmadi olaraq yenidən qiymətləndirmələr aparılmalı;
- e) müvafiq yerli və beynəlxalq ekoloji qanunvericiliyə uyğunluq təmin edilməli.

Qeyd: yaşıl bina standartlarına LEED və BREEAM standartlarını misal göstərə bilərik.

10. Yaşıl KOB idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsi

10.1. Yaşıl idarəetmə sistemlərinin davamlı inkişafı

Yaşıl idarəetmə sistemlərinin davamlı inkişafı, kiçik və orta bizneslərin (KOB) ekoloji təsirinə azaltmaq və dayanıqlılıq məqsədlərinə nail olmaq üçün idarəetmə proseslərinin təkmilləşdirilməsini əhatə etməlidir. Bu yanaşma KOB-ların enerji səmərəliliyi, resursların optimallaşdırılması və ekoloji standartlara uyğun fəaliyyət göstərməsini təmin etməlidir. Bunun üçün aşağıdakı fəaliyyətlər həyata keçirilməlidir:

- a) idarəetmə prosesləri ESG standartlarına uyğun olaraq yenidən nəzərdən keçirilməli;

- b) enerji və resursların səmərəli istifadəsi üçün təlimat və prosedurlar hazırlanmalı;
- c) ekoloji idarəetmə sistemləri tətbiq edilməli;
- d) kiçik və orta biznesin dayanıqlılıq hədəfləri müəyyən edilməli və izlənilməli.

10.2. Uyğunsuzluq və düzəldici fəaliyyətlər

KOB-ların ekoloji idarəetmə sistemlərində aşkar olunan uyğunsuzluqların aradan qaldırılması və davamlı təkmilləşdirilməsi üçün həyata keçirilən tədbirləri əhatə etməklə, sistematik olaraq ekoloji hədəflərə uyğunlaşma və inkişaf proseslərini təmin etməlidir. Bunun üçün aşağıdakı fəaliyyətlər həyata keçirilməlidir:

- a) uyğunsuzluqların müəyyən edilməsi üçün mütəmadi auditlər və yoxlamalar aparılmalı;
- b) uyğunsuzluqlar aşkar edildikdə, dərhal düzəldici tədbirlər görülməli;
- c) uyğunsuzluğun səbəbləri araşdırılmalı və təkrarlanmasının qarşısını almaq üçün qabaqleyici tədbirlər hazırlanmalı;
- d) düzəldici fəaliyyətlərin effektivliyi izlənilməli və qiymətləndirilməli;
- e) uyğunsuzluqların qarşısını almaq üçün işçilərə mütəmadi təlimlər keçirilməli.

10.3. Ekoloji innovasiyalar və texnoloji təkmilləşdirmə

KOB-ların fəaliyyətində yeni ekoloji həllərin və texnologiyaların tətbiqi, təşkilatın rəqabət qabiliyyətini artırmaqla yanaşı, onların ekoloji təsirini azaltmağa yönəldilməlidir. Təşkilatın ekoloji dayanıqlılıq və resurs səmərəliliyini artırmaq məqsədilə yeni texnologiyaların və yenilikçi həllərin tətbiqini nəzərdə tutmalıdır. Bu yanaşma, ətraf mühitə təsiri azaltmaq, resursların daha effektiv istifadəsini təmin etmək və dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə nail olmaq üçün vacibdir. Ekoloji innovasiyalar, karbon izini azaltmaq, tullantıların idarə olunmasını təkmilləşdirmək və bərpa olunan enerji mənbələrinin istifadəsini artırmaq kimi sahələrdə tətbiq edilməli, texnoloji təkmilləşdirmələr isə mövcud prosesləri daha ekoloji və səmərəli etmək üçün həyata keçirilməlidir. Bunun üçün aşağıdakı fəaliyyətlərin həyata keçirilməsi tövsiyə olunur:

- a) təşkilat, ətraf mühitə təsiri azaltmaq üçün ekoloji innovasiyaları tətbiq etməli və bu yenilikləri fəaliyyətlərinə inteqrasiya etməsi;
- b) texnoloji təkmilləşdirmələr vasitəsilə resurslardan daha səmərəli istifadə edilməli və dayanıqlı inkişaf hədəflərinə nail olunması;
- c) karbon izini azaltmaq məqsədilə yeni texnologiyalar və innovativ həllər araşdırılmalı və tətbiq edilməsi;
- d) bərpa olunan enerji mənbələrinə keçid üçün müasir texnologiyalar tətbiq edilməli və bu sahədə investisiyalar artırılması;
- e) təşkilat, tullantıların idarə olunması və təkrar emal proseslərini təkmilləşdirmək üçün innovativ metodlardan istifadə etməsi;
- f) ekoloji dayanıqlılıq məqsədlərinə çatmaq üçün texnoloji yeniliklər mütəmadi olaraq izlənilməli və tətbiq edilməsi;
- g) istehsalat və xidmət prosesləri ekoloji səmərəlilik baxımından təkmilləşdirilməli və texnoloji inkişafarla uyğunlaşdırılması;
- h) ekoloji təmiz texnologiyaların seçimi və tətbiqi üçün biznes üçün uyğun model inkişaf etdirilməsi;
- i) KOB-ların rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün ekoloji məhsul və xidmətlər yaradılması.

Əsas sözlər:

AZS XXX

Rəsmi nəşr
“Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutu”
Publik hüquqi şəxs

AZS XXX